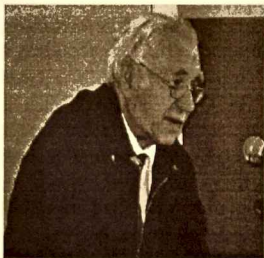

ALI HADRI PËRBALLË DIFERENCIMIT IDEOPOLITIK TË INTELEKTUALËVE SHQIPTARË

Procesi i diferencimit ideopolitik të intelektualëve shqiptarë, i sforcuar ngaurvejimet, bisedat “informative” në sigurimin shtetëror, largimet nga puna dhe ndjekjet penale, kujtoj se e ka

pikënisjen në vitet '50 dhe lidhet me zbatimin e politikës gjoja të drejtë nacionale në Kosovë, përkatësisht ngritjen e çështjes turke. Atëbotë filloi agjitacioni i madhe për deklarimin e shqiptarëve si turq (duke u siguruar atyre një varg privilegjesh) që u pasua nga hapja e shkollave turke në të gjitha qytet me përjashtim të Gjakovës, formimi i shoqatave kulturore – artistike turke, së pari në Prizren e

pastaj në qytetet tjera. Qëllimi i kësaj politike ishte përgatitja e terrenit për shpërnguljen e shqiptarëve “turq” në Turqi. Të partë që e sfiduan atë ishin studentët shqiptarë në Beograd, pikërisht ata nga Prizreni: Masar Shporta, Enver Dukagjini, Xhahit Limani dhe Refik Nushi, në një mbledhje me Mehmet Hoxhën, i cili këshillonte që shqiptarët të rrinë urtë, sepse na qenkan ardhacakë. Djelmoshat e Prizrenit shpejt u prangosën dhe u nxorën para gjykatës. Këtë politikë e kundërshtoi edhe një dorë intelektualësh në krye me profesor Zekeria Rexhën, i cili shpejt u vu nënurvejimin e vazhdueshëm të UDB-esë. Vepra e tij *Këngë popullore të shqiptarëve të Kosovës – Metohisë* u sekuestrua në shtypshkronjë dhe u dogji.¹

Krijimi i një gjuhe, kulture dhe tradite të shqiptarëve në Ju-

¹ Vehap Shita, Zekeria Rexha. Patriot humanist, intelektual emotiv, Prishtinë, 2007, f.73.

gosllavi krejtësisht e veçantë nga ajo në Shqipëri, ishte pikësynim i politikës jugosllave. Këtë qëllim kishte edhe organizimi i konsultave gjuhësore në Prishtinë. Në pranverën e vitit 1955 u zhvillua mbledhja e “punëtorëve dhe dashamirëve të letërsisë të pakicës kombëtare shqiptare në Jugosllavi”. Qe ngritur edhe një komision për përgatitjen e referatit: Mbi të mbërrimet e deritashme dhe disa probleme të letërsisë të pakicës kombëtare shqiptare në Jugosllavi. Referati u shkrua nga redaksia e revistës Jeta e Re (Esad Mekuli, Zekeria Rexha, Tajar Hatipi, Vehap Shita) bashkë me Hivzi Sylejmanin, Mark Krasniqin, Vuk Filipoviqin dhe Stathi Kostarin. Lista e të ftuarve në mbledhje fillonte me mysafirin e “nderit” Dobrica Qosiq kurse ishte hequr emri i poetit Martin Camaj dhe i prozatorit Ramiz Kelmendi. Referatin duhej ta lexonte Z.Rexha, por nuk u lejua.² Ai ishte intelektual i parë shqiptar i diferencuar. Më pas (më 1958) do të dëbohet – posi profesor Sleman Riza – në Shqipëri, ku do të pritët me shpërfillje, nuk do të trajtohet mirë – si shumë kosovarë. Dhe rapsodi i njohur Dervish Shaqa, që e kishte shqyer borën deri në shokë për të dalë përtej kufirit dhe për të shpëtuar nga kthetrat e UDBE-së gjatë aksionit të mbledhjes së armëve, duke qenë i dëshpëruar deri në palcë, do të këndojë me zemër të plasur: Moj Kosovë, kur ta ktheva shpinën, Lash borë dhe gjeta dimën.

Mbledhja e shkrimtarëve ngjasonte me gjahun e shtrigave. Ajo ishte preludë e mbledhjes së zgjeruar të Komisionit ideologjik të LS të Kosovës, të dhjetorit të vitit 1955, ku merrnin pjesë udhëheqësit më të lartë: Gjoko Pajković, Fadil Hoxha, Ali Shkukriu, Kolë Shiroka, po edhe Mirko Tepavac dhe D. Qosiq nga Beogradi. Edhe ky debat u kthye në gjykatore të folklorit shqiptar. Tre blejve të kangëve popullore shqiptare të mbarshtruar nga Vojislav Dançetović, Anton Çetta dhe Kadri Halimi, iu ngjitë etiketa e botimit shumë të dëmshëm për shoqërinë socialiste dhe bashkëjetesën. Kadri Halimi ishte në burg, kështu që në thumb të kritikës u mor A.Çetta. Për pasojë, një kohë ai nuk mund të delte nga Beogradi në Kosovë

² Po aty. f.74

për të vjelur folklorin.³ Në frymën e konkluzave të kësaj mbledhjeje Asllan Fazliu botoi në Rilindje artikullin për folklorin shqiptar me theks të veçantë mbi këngën e Ramë Bllacës.

Deri në vitet '50 gjimnazet ishin të ndarë në shqiptare dhe serbe. Nga kjo kohë filloi edhe një proces i politikës shoviniste në arsim, që synonte sllavizimin e shkollave të mesme shqipe. Ai e pati nismën me mbylljen e gjimnazit të Gjakovës me pretekst të mungesës së kuadrit të kualifikuar, gjë që nuk ishte aspak e vërtetë. Në gjimnazin e Prishtinës katër profesor shqiptar u transferuan në Normale dhe lëndët e tyre u zëvendësuan me kuadër serb. Zuri të flitej me zë dhe të thuhej nga Komiteti Krahinor se gjimnazet në gjuhën shqipe nuk janë të nevojshme, sepse maturantët që shkojnë në studime nuk e zotërojnë serbishten. Pasi fuzionimi i gjimnazeve nën një drejtori dhe nën një administratë.⁴ Mësimi në shkollat e mesme me paralele shqipe dhe serbishte, do të kthehej gradualisht në një gjuhën shtetërore – serbisht. Në vitin shkollor 1959/1960, kur autori i këtyre rreshtave jepte histori në Normalen e Prishtinës, disa lëndë mësoheshin serbisht, edhe pse kuadrot shqiptare tani nuk mungonin.

Në fillim të vitit 1966 në Shtëpinë e Armatës u ngrit Salloni i arteve, që organizonte tribunë në orën 8 pa një çerek të mbrëmjes. Më 9 mars në tërë Prishtinën u shpërndanë pllakatet dhe u dërguan ftesat. Tema e tribunës ishte: “Puna shkencore dhe publikimet shkencore në Kosovë e Metohi”. Por po atë ditë flitej se në këtë tribunë do të merrej në thumb vepra e Mark Krasniqit dhe Ali Hadrit. Një vit me parë Tatomir Vukanoviq, kustos i Muzeut të Kosovës, i cili ishte dëbuar nga Universiteti i Beogradit si plagiator, botoi pamfletin e tij,⁵ për veprën e M.Krasniqit: Savremene društveno – geografske promene na Kosovu i Metohiji,⁶ tezë e doktoratës e mbrojtur në Universitetin

³ Profesor A.Çetta më kishte folur gjatë për këtë mbledje-gjykatore. Me të përfunduar të saj ai priste arrestimin. Ali Rexha,shoku i studimeve, e mori nga hoteli në shtëpinë e tij.

⁴ Fadil Hoxha, një jetë në shërbim të atdheut, Prishtinë, 2007,f.172.

⁵ Shih Blasnik Muzeja Kosova i Metohije, IX-1965.

⁶ Posebno izdanje Muzeja Kosova i Metohije, knj.I.,Pristina ,1963.

e Lubjanës, më 1960.⁷ M. Krasniqi ishte profesor i Fakultetit Juridiko-ekonomik, ndërsa A.Hadri kryeredaktor i revistës Përparimi, të cilin nuk e pranonin kurrësi në Fakultetin Filozofik si ligjërues të historisë, kurse gjatë qëndrimit në Shqipëri me një grup turistësh nga Jugosllavia, në Shkodër disa rrugaç të porositur e shanin si titist.

Kryet e kësaj tribune e zinte T.Vukanoviqi, historiani Branko Bashkoviqi dhe gazetari Milivoj Lluçiq. Ngritja e kësaj gjykatoreje u mbështet edhe nga Jedinstvo, e cila më 21 shkurt botoi një arrtikull shumë afirmativ për T.Vukanaoviqin.⁸ Prandaj ishin të pranishëm pothuajse të gjithë gazetarët e këtij organi intelektualë, veprimtarë politikë, anëtarë të Këshillit Ekzekutiv, të Komitetit të Qytetit dhe atij Krahinor, si Asllan Fazliu.⁹ Ishin thirr me selam edhe dy asistentë të gjeografisë nga Beogradi – Vlladimir Gjuriq dhe Sreqko Nikoliq, si dhe Mitke Panov nga Shkupi.¹⁰

Vepra e M. Krasniqit, që nuk ishte prezent, u shpall si sajese pa vlerë shkencore. B.Boshkoviqi e kritikoi Ali Hadrin për njëanshmërinë në paraqitjen e fakteve historike, trajtimin e veprimeve dhe figurave të shquara të LNÇ, mosnjohjen e burimeve relevante si dhe për elementet nacionaliste në punimet e tij, pa lënë anash edhe tekstin shkollor Pasqyrë e historisë nacionale shqiptare, të shkruar bashkë Milan Perkajn.

Askush nga njerëzit e organeve e të pushtetit dhe të partisë nuk u denjua të reagonte ndaj dhunimit të veprës shkencore të M.Krasniqit dhe A.Hadrit, sulm ky kundër mbarë shkencës, arsim-it dhe kulturës shqiptare, po edhe kundër asaj universale. Nga ata gjashtë – shtatë intelektualë shqiptarë të pranishëm ishte vetëm Hasan Mekuli ai që pati kurajën civile të ngrite lartë zërin kundër kësaj fushate të sajuar me dinakëri, të cilën e denonconte me këto fjalë “(...) Kjo fushatë, jam shumë i bindur, përkon me intoler-

⁷ Mark Krasniqi, Naučni rad i naučne publikacije na Kosovu i Metohiji, Pristina, 1966, f.3.

⁸ Shih Jedinstvo, 21.II.1966.

⁹ Bajram Kabashi, Me Hasan Mekulin, Prishtinë, 1997, f. 114.

¹⁰ M. Krasniqi, punim i cit., f.5.

ancën më të thellë, jo ndërhskencore, por thjeshtë ndërnacionale dhe ndërnjerëzore”.¹¹

Më vonë doli se në organizimin e tribunës së 9 marsit kishin dorë zyrtarët e lartë të UDBE-së.¹² Kjo goditje hapte gjithsesi dritën jeshile për shkallëzimin e survijimit të intelektualëve, diferencimi e mëtejme ideopolitik, pushimin nga puna dhe arrestimin e tyre. Kjo edhe do të bëhej sikur të mos ndodhte Pelnumi IV i Brioneve, në korrik të vitit 1966.

Kritika historiografike shënon pjekurinë shkencore të A.Hadrit, po edhe përbaljen me trysninë e fortë politike. Vështrimi i tij kritik për memoaret e Svetozar Vukmanaoviq, Revolucija koja tece, botuar në revistën “Përparimi”, më 1972, ku përqendrohej vëmendja tek themelimi i PKSH, e egërsoi Tempon deri në urrejtje

Profesor Ali Hadri në një aktivitet shkencor

patologjike, dhe ai kërkonte me këmbëngulje tek organet partiake federative, republikane dhe krahinore marrjen në përgjegjësi politike të autorit të kritikës. Sigurisht, kjo kërkesë u parapëlqye nga Beogradi. Por Komiteti Krahinor i LKK u mjaftua me një distancim verbal sa për të qenë. Ndryshe nga disa veteranë shqiptarë të LNÇ të zemëruar në A.Hadri, sepse sipas gjykimit të tyre ishte treguar i skajshëm në kritikën e tij, Mahmut Balkalli, e merrte atë në mbrojtje dhe nuk qante kokën për presionin e udhëheqjes partiake serbe. Duke i dalë zot historianit dhe intelektualit të njohur, kryepartiaku i Kosovës mbronte kuadrot shqiptare. Kjo është e vërteta e pa kundërshtueshme. Megjithatë, përmbledhja e vështrimeve kritike të A.Hadrit nuk mund të botohej në Prishtinë, por në Shkup.¹³ Fill pas demonstratave të muajit mars – prill 1981 dhe dënimit të tyre si ng-

¹¹ B.Kabashi, vep.cit., f.117.

¹² M.Krasniqi, po aty, f. 4.

¹³ Ali Hadri, Kritikë historiografike, “Flaka e Vëllazërimit”, Shkup, 1973.

jarje kundërrevolucionare, etiketimit si sulm i egër i nacionalizmit dhe irredentizmit shqiptar, fshesa e çeliktë e diferencimit ideopolitik për lau Universitetin, institucionet shkencore, kulturore e arsimore, mjetet e informimit dhe administratën shtetërore. Goditjen e parë e morën intelektualët që ishin treguar të zëshëm në diskutimet kushtetuese pas vitit 1968, duke kërkuar avancimin e statusit të saj. Në këtë elitë shquhej treshi Fehmi Agani – Ali Hadri – Gazmend Zajmi. Më sa kam informacion, A.Hadri ishte ndër të parët që u thirr në Sigurimin e Shtetit në bisedë të gjatë “informative” si njëri nga fajtorët kryesorë të indoktrinimit të rinisë studentore, të trimërimit për të dalë në demonstratë. Veç kësaj nga ai kërkohej sqarim për qëndrimet e shpeshta në Shqipëri, të tregonte fije për pe për takimet dhe bisedat e shumta që kishte zhvilluar atje. Pasi përjashtimi nga LKJ, largimi nga Universiteti, redaksitë e revistave dhe të botimeve, komisionet e ndryshme, ndalimi i botimit të punimeve dhe veprave, nxjerrja nga përdorimi i teksteve të tij shkollorë të historisë, moslejimi i pjesëmarrjes në tubimet shkencore. Në sesionin shkencor të Zllatiborit kushtuar 100-vjetorit të lindjes së Tucoviqit, ai mund të ishte i pranishëm vetëm si dëgjues, bashkë me Jusuf Bajraktarin. Iu mbyllë edhe dera e Institutit të Historisë. Denigrimi dhe përdhosja e figurës së tij arriti kulmin e shëmtisë dhe të përbaltjes me ngritjen e procesit gjyqësor gjoja për falsifikimin e certifikatës së lindjes,

Ali Hadri, siç e thoshte edhe vetë, nuk humbi asgjë, dhe fitoi çdo gjë – hyri në zemrën e popullit.

Prof. dr. Zekeria CANA

SUMMARY

ALI HADRI IN FRONT OF IDEOLOGICAL – POLITICAL DIFFERENTIATION OF ALBANIAN INTELLECTUALS

The process of ideological-political differentiation of Albanian intellectuals began in 1950-ties. In one side, the agitation of declaring Albanians for Turks, and setting up a foundation for a distinct Albanian language, culture and tradition from that of Albania proper, have been the aims of Yugoslav policy.

First intellectuals, who accentuated with their national and professional activity, Zekeria Rexha, Selman Riza and other colleges were deported to Albania in 1958. The intellectual's differentiations campaign continued in 1960-es, too. The meeting held on 9 of March 1966 in the House of Yugoslav Army, was labeled "The Scientific Work and Publications in Kosova and Metohija".

The meeting was directed by T. Vukamanoviq, historian Branko Boshkoviq and journalist Milivoje Lucic. It harshly attacked professional work of Mark Krasniqi, who was regarded as professionally worthless fabricator; while the historian Brano Boshkov-

iq, direly criticized Ali Hadri of being biased in representation of historical facts, ignorant of historic sources and for introduction of nationalistic elements in his work. Consequences of this campaign would have been devastating for Albanian intellectuals, if it wasn't for IV Plenum of Brione, held in July 1966.

The evaluation of 1981 demonstrations as contra-revolutionary by the party leadership was associated with ideological-political differentiations in University of Prishtina and other education and science institutions. The intellectual trio - Fehmi Agani, Ali Hadri and Gazmend Zajmi was hit first. They were accused by security structures for indoctrination of student youth and incitement of demonstrations. Furthermore, Ali Hadri was taken for informative questioning by the state security (police) and asked in detail of his visits in Albania and contacts he had with people he met there. Later, Ali Hadri was expelled from YCP (Yugoslav Communist Party) and driven out of teaching process. He was banned to publish professional work in all reviews, even to enter the premises of the Institute of History.